

Complexnummer: 531807

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Aantal complexonderdelen

13

Monumentnummers van complexonderdelen

531808, 531809, 531810, 531811,
531812, 531813, 531814, 531815,
531816, 531817, 531818, 531819,
531820

Woonplaats

Herwijnen

Gemeente

West Betuwe

Provincie

Gelderland

Hoofdadres van hoofdobject

Nieuwe Steeg 74, 4171 KG Herwijnen

Complexomschrijving

Cluster 70. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX FORT BIJ DE NIEUWE STEEG

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar

hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871

en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

Gedurende de eerste bouwfase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het access en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwfase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l' epreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867- ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een

kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermden, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee ging men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vredetijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

FORT BIJ DE NIEUWE STEEG

Inleiding complex

Het FORT BIJ DE NIEUWE STEEG dateert uit het laatste kwart van de 19de eeuw en het werd gebouwd tussen 1876 en 1880. Het fort dankt zijn naam aan de ligging langs de gelijknamige verbinding tussen de linker of zuidelijke Lingedijk en de Tiendweg - precies in het verlengde van de Nieuwe Steeg of Nieuwe Weg. Bij de eerste aanleg van het FORT BIJ DE NIEUWE STEEG is een omgracht, ruwweg trapeziumvormig aardwerk met bastions ontstaan, dat vervolgens is aangevuld met enkele zogenoemde bomvrije bouwwerken, waaronder een uit twee tegenover elkaar

staande delen bestaande kazerne. In latere fasen werd aan het FORT BIJ DE NIEUWE STEEG zelf, behoudens de bouw van enige groepsschuilplaatsen in de periode 1939-1940, relatief weinig gewijzigd. Iets noordelijk ervan, aan de linker Lingedijk, zijn in 1939-1940 enkele kleine gewapend betonnen werken tot stand gebracht, die tot hetzelfde complex worden gerekend. In recente tijd is veel begroeiing van het fort verwijderd en in 2006 is een nieuwe brug gerealiseerd naar het oorspronkelijke ontwerp. Een sloot die thans ten dele een tweede gracht vormt, is een relatief recente wijziging van de waterstaatkundige toestand. In de jaren 2010-2014 is een plan tot verdere ontwikkeling van het fort voor een publieksfunctie tot uitvoering gebracht, waarbij het fort is gerestaureerd, deels gemoderniseerd en ingericht. Er zijn onder meer een overkapping van de ruimte tussen de beide kazernegebouwen en extra (niet permanente) bouwwerken gerealiseerd.

Ligging en relatie met andere complexen

Het FORT BIJ DE NIEUWE STEEG is aangelegd op een strategische plaats op het zogenoemde Hoge Veld, aan de rand van de relatief brede inundatiezone tussen de Nieuwe Lingedijk en de Waal. De moeilijk inundeerbare hogere gronden van de oeverwallen aan weerszijden van de Linge en de beide Lingedijken zelf vormden immers accessen. Bovendien is het fort gesitueerd in de noordoostelijke oksel van de Nieuwe Steeg en de Tiendweg, waardoor het - ook gezien de ligging in het verlengde van de Nieuwe Weg / Nieuwe Steeg - in feite drie wegen beheerst. Het fort was aanvankelijk bedoeld om als een voorverdediging van de vesting Gorinchem te functioneren, maar het is eigenlijk een te ver vooruitgeschoven onderdeel van de verdediging geweest. Het FORT BIJ DE NIEUWE STEEG maakte verder deel uit van het cluster van militaire en waterstaatkundige werken rond Asperen en kon flankerende ondersteuning geven aan het meer naar het noordoosten aan het Lingeaccess gelegen Fort bij Asperen, aan de Wapenplaats bij Asperen en aan de Batterij aan de Nieuwe Lingedijk. Omgekeerd ondersteunden deze drie werken het Fort bij de Nieuwe Steeg.

Omschrijving complex

Het ongeveer 9 ha beslaande FORT BIJ DE NIEUWE STEEG bestaat ruwweg uit een op de vier hoeken gebastioneerd, trapeziumvormig aardlichaam, dat totaal is omgeven door een natte gracht en waarop onder meer enige bomvrije gebouwen voorkomen. De grootste lengte is circa 330 m; de grootste breedte bedraagt circa 165 m. Direct buiten de natte gracht bevinden zich de buitenoevers, met hierop delen van onderhoudswegen. De ontsluiting van het fort geschiedt via een weg langs de sloot aan de zuidwestzijde of keelzijde, die uitkomt bij de Nieuwe Steeg. Het fort omvat naast de aanleg met aardwerken, natte gracht, buitenoevers en dergelijke en verschillende zogenoemde bomvrije en gewapend betonnen werken; buiten het fort bevinden zich enkele kleine betonnen werken.

De bescherming van het complex Fort bij de Nieuwe Steeg betreft de volgende complexonderdelen:

- FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, (RELICTEN) BETONNEN BORSTWERINGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE (DIE OOK DE ONTSLUITINGSWEG - de Nieuwe Steeg - OMVAT)
- BOMVRIJ GEBOUW A1 en A2 met POTERNE
- BOMVRIJE, DUBBEL UITGEVOERDE KAZERNE, gebouw B, met POTERNE
- BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw C

- BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw D
- BOMVRIJ BOUWWERK, VERBRUIKSMAGAZIJN, gebouw E
- BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw F
- BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw G
- ARTILLERIELOODS annex FORTWACHTERSWONING, gebouw H
- BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G
- GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P
- BRUG
- WACHTGEBOUWTJE, gebouw J

Waardering complex

Het Complex FORT BIJ DE NIEUWE STEEG is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20e eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van een uit aard- en metselwerk samengesteld fort dat tot stand kwam in het kader van de voorverdediging van de militair-strategische waterstaatswerken rond de Linge bij Asperen en hun verdediging en dat stamt uit de jaren 1876-1880.

* Krijgshistorische waarden en systeemwaarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde verdedigingswerken die dienden ter afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot het acces van en de inundatiewerken in de Linge bij Asperen en hun verdediging. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang tussen de onderdelen van het complex. Ten slotte is hier sprake van een tamelijk gave relatie met het schootsveld.

* Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de eigen fysieke kenmerken en de belangrijkste omgevingskenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.

* Het complex is tamelijk gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaken van de toestand in

de jaren '80 van de 19de eeuw en van de jaren '40 van de 20ste eeuw zijn bewaard.

Monumentnummer*: 531808

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

567

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

56

HERWIJNEN

V

504

HERWIJNEN

V

568

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, (RELICTEN) BETONNEN BORSTWERINGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE (DIE OOK DE ONTSLUITINGSWEG - de Nieuwe Steeg - OMVAT) als basale elementen van het Fort bij de Nieuwe Steeg. Het Fort bij de Nieuwe Steeg is een van de tot de Nieuwe Hollandse Waterlinie behorende forten die voorzien zijn van typerende aarden en aangeaarde onderdelen. Forten en vergelijkbare werken werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de werken is, behalve dit gewoonlijk tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol vervulde of kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden, gedekte toegangen, bestrate paden en appelplaatsen. De aardwerken zijn in sterk van elkaar verschillende grondplannen aangelegd, vaak met een of meer bastions, die eveneens in vorm konden verschillen. Rond het aardlichaam kwam - indien mogelijk - een natte gracht te liggen, terwijl de werken gewoonlijk waren omgeven door een militaire begrenzing, die was aangeduid met grenspalen. Over de gracht lag gewoonlijk een (beweegbare) brug - verschillende typen komen voor - maar soms bestond een vaste oeververbinding, bijvoorbeeld in de vorm van een dam, die deel (kunnen) uitmaken van het wegstelsel. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad, dat zowel in de vorm van een gedekte weg kon zijn aangelegd, als ook wel gelijk met of zelfs boven maaiveldniveau lag. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de Militaire Landsgrond. Het Fort bij de Nieuwe Steeg wijkt niet principieel af van dit algemene beeld. Bijzonder is het aardgedekte kazernegebouw met twee tegenover elkaar gelegen vleugels. Bij de restauratie en herbestemming van het fort zijn ook de aardwerken onderhanden genomen en in belangrijke mate hersteld. Tevens zijn (houten) trappen en hekwerken e.d. geplaatst.

Omschrijving

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, (RELICTEN) BETONNEN BORSTWERINGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE (DIE OOK DE ONTSLUITINGSWEG - de Nieuwe Steeg - OMVAT) van het FORT BIJ DE NIEUWE STEEG. Het Fort bij de Nieuwe Steeg werd gebouwd in de periode 1877-1880 en is verbeterd en / of uitgebreid rond 1885 en 1939-1940. Het bestaat in hoofdzaak uit een ongeveer trapeziumvormig aardlichaam met op elke hoek een bastion. De plattegrond is echter niet exact symmetrisch. Relatief lage aardwerken omsluiten het open fortterrein of terreplein geheel, terwijl de binnen het fort gelegen bomvrije bouwwerken door ten dele veel hoger reikende aardwerken zijn gedekt. Er zijn (resten van) twee betonnen geschutborstweringen, waarvan een in tamelijk goede staat. Zeer bijzonder is de door aardwerken gedekte kazerne, die uit twee op ongeveer vier meter uit elkaar gelegen evenwijdige vleugels bestaat, die aan de oostzijde met elkaar zijn verbonden en daar eveneens door aarde gedekt zijn. Er is nog in beperkte mate een verharding van het terrein aanwezig: op de toegangsweg, op de klinkerplaats tussen de beide kazernevleugels en bij een aantal (bomvrije) gebouwen. Bijzonder is dat de ontsluitingsweg integraal als onderdeel van de Militaire Landsgrond is. Dit deel van de Militaire Landsgrond omvat de ongeveer noord-zuid lopende en ca. 450 m. lange Nieuwe Steeg zelf, inclusief de berm sloten, een smal (voedings)kanaaltje voor de fortgracht, die gelegen zijn binnen een smalle strook van de Lingedijk tot de Teindweg. De gracht van het Fort bij de Nieuwe Steeg is nog compleet aanwezig en vormt een ruime omkadering van de aanleg van het fort. Langs vrijwel de gehele natte gracht zijn resten van een smal onderhoudspad op kadeniveau aanwezig. De gracht had aan de noordzijde via een slotje een verbinding met de Linge, maar van een inundatie- of keersluisje zijn geen resten of sporen aangetroffen, maar mogelijk zijn die wel in de bodem aanwezig. Door kappen van bomen en onderhoud en herstel van de aardwerken is het fort thans goed herkenbaar. De oorspronkelijk met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de Militaire Landsgrond, is op de bij dit document behorende kaart aangeduid.

Waardering

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, (RELICTEN) BETONNEN BORSTWERINGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE (DIE OOK DE ONTSLUITINGSWEG - de Nieuwe Steeg - OMVAT) van het Fort bij de Nieuwe Steeg zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier een werk dat in eerste aanleg een voorbeeld is van een uit aardwerken samengestelde fortaanleg die tot stand kwam in het kader van de voorverdediging van een acces en inundatiewerken en die stamt uit de jaren 1876-1880, 1885 en de jaren 1939-1940.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de inundatiesluizen te Asperen. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang tussen de onderdelen van het complex. Ten slotte is hier sprake van een gave relatie van de aardwerken met het schootsveld.

* Het complexonderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de eigen fysieke kenmerken en de belangrijkste omgevingskenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.

* Het complexonderdeel is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531809

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

568

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

504

HERWIJNEN

V

56

HERWIJNEN

V

567

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ GEBOUW A1 en A2 met POTERNE, bestaande uit twee, onderling door een poterne verbonden, bomvrije bouwdelen die bovenop zijn voorzien van een aarden dekking en die alleen gevels aan de keelzijde bezitten. Ook de aanvals- of frontzijde van het fort was via een poterne te bereiken. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag en/of van een frontbescherming van zand of aarde werden

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het gebouw A1 en A2 van het Fort bij de Nieuwe Steeg bevindt zich op het oostelijke bastion van het werk en dateert van de jaren 1877-1880.

Omschrijving

Eenlaags BOMVRIJ GEBOUW A1 en A2 op het oostelijke bastion, deels onderkelderd en bestaande uit twee onderling door een POTERNE verbonden bouwdelen - A1 en A2 - waarvan de enig zichtbare gevels naar het zuidwesten zijn gericht. Bouwdeel A1 ligt bovengronds; van bouwdeel A2 is de gevel in de hoofdwal verzonken; bouwdeel A2 is via een trap bereikbaar. Beide gevels zijn opgetrokken in zwaar metselwerk en voorzien van een of meer schuifdeuren en enkele raampjes, deels voorzien van luiken. De drie overige zijden en de bovenkant van bouwdelen A1 en A2 zijn aangeaard. De interieurs van de gebouwen A1 en A2 zijn vrijwel geheel bewaard gebleven, met onder meer remises voor geschut, magazijnen en (officiers)wachtlokalen en met authentieke onderdelen, waaronder deuren, een munitielift en een sleutelkast. Een brede, gewelfde POTERNE diende in de eerste plaats om de aanliggende front- of aanvalszijde gedekt te kunnen bereiken, maar hij was ook te gebruiken als logiesruimte. Een poterne is een ondergrondse, bomvrije gang binnen een fort of een ander werk, die onderdelen verbindt, gewoonlijk hoofd- en voorwerk(en).

Waardering

Het BOMVRIJ GEBOUW A1 en A2 met POTERNE van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft een bouwwerk uit de periode 1877-1880, namelijk een uit twee afzonderlijke delen bestaand, bomvrij gebouw met poterne.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang tussen de onderdelen van het complex.

* Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren en omdat het een voorbeeld is van een uit afzonderlijke elementen bestaand bouwwerk waarin functies door middel van ondergrondse verbindingen zijn gecombineerd.

* Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531810

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg.

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

504

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

567

HERWIJNEN

V

568

HERWIJNEN

V

56

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE, DUBBEL UITGEVOERDE KAZERNE - gebouw B - met poterne, als zeldzaam, door aarde gedekt bouwwerk met twee naar elkaar toe gerichte gevels. De POTERNE verbindt de gebouwen B en G. Een poterne is een ondergrondse, bomvrije gang binnen een fort of een ander werk, die onderdelen verbindt, gewoonlijk hoofd- en voorwerk(en). Een kazerne is een verblijfsgebouw voor soldaten en hun uitrusting. Het waren de Fransen die eind 18de, begin 19de eeuw het stelsel invoerden soldaten in kazernes te legeren; kazernes zijn vanaf die tijd deel gaan uitmaken van forten, maar hiernaast zijn er ook vele als afzonderlijke bouwwerken binnen of buiten de bebouwde kommen (steden) tot stand gekomen. De binnen de 19de-eeuwse forten en andere werken gesitueerde kazernegebouwen waren gewoonlijk als bomvrije onderkomens geconstrueerd, dat wil zeggen dat ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Als bouw materiaal werd aanvankelijk metersdik metselwerk en later (gewapend) beton toegepast, terwijl als dekking van het dak en de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

frontzijde(n) bovendien een aanaarding plaatsvond. De niet binnen forten of andere werken gelegen kazernes waren al dan niet speciaal voor die bestemming opgerichte en ingerichte gebouwen met accommodatie voor de (permanente) legering van militairen, vaak ook voorzien van andere militaire faciliteiten, zoals exercitieterreinen. In het geval van de kazerne van het Fort bij de Nieuwe Steeg heeft aanaarding van het zware metselwerk vrijwel rondom plaatsgevonden en zijn alleen de beide hoofdgevels van de tegenover elkaar gebouwde vleugels en een verbindingsstuk tussen beide vleugels zichtbaar. De kazerne bevindt zich vrijwel centraal binnen het fort; de beide parallelle gevels strekken zich uit van noordwest naar zuidoost. De eerste steen is gelegd in 1876. Ter wille van de publieksfunctie van het fort is de ruimte tussen beide vleugels overkapt met een doorzichtige, flauw hellende zadeldakconstructie en gesloten met een eveneens doorzichtige wand. In het interieur zijn moderne aanpassingen en voorzieningen gemaakt.

Omschrijving

De BOMVRIJE, DUBBEL UITGEVOERDE KAZERNE, gebouw B, van het FORT BIJ DE NIEUWE STEEG, bestaat uit twee tegenover elkaar liggende vleugels die in het zuidoosten met elkaar zijn verbonden. De bijzondere situering van beide bouwdelen hield verband met de meerzijdige vijandelijke hoofdschotsrichtingen. Tussen de beide vleugels ligt een klinkerstoep. De kazerne is rondom en bovenop gedekt door een dikke aanaarding, die alleen de gevels van de tegenover elkaar liggende in het zicht laat. De beide tegenover elkaar gelegen, in zwaar metselwerk uitgevoerde gevels zijn twee bouwlagen hoog en bevatten een vijftal toegangen met opgeklampte deuren met getoogd bovenlicht, geflankeerd door kleine getoogde vensters, en daarboven getoogde vensters en dito kleinere. De stalen luiken dateren uit de periode 1910-1940. De zuidwestelijke, langste gevel eindigt in een hellende vleugelmuur, waarachter onder meer authentieke sanitaire voorzieningen. Het tegenoverliggende, noordoostelijke bouwdeel eindigt in een haakse blinde gevel. Het kazernegebouw bevatte van oudsher onder meer logiesruimten, ziekenvertrekken, een apotheek en een keuken. In het qua indeling van ruimtes nog grotendeels gave interieur bevinden zich thans onder meer nog de trappenhuisen en privaten. Ook onderdelen als deuren, opvangbakken voor water, ventilatiekanalen, enz. zijn nog aanwezig. De ingang van de POTERNE bevindt zich in de verbinding tussen de beide delen van gebouw B. Een getoogde toegang met dubbele deur geeft toegang tot een gang met aan weerszijden magazijnen voor projectielen en buskruit. De poterne geeft via dubbele deuren tussen vleugelmuuren een verbinding naar gebouw G, aan de zuidoostzijde van het fort.

Waardering

BOMVRIJE, DUBBEL UITGEVOERDE KAZERNE, gebouw B, met POTERNE van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode 1875-1885, namelijk een bomvrij gebouw met poterne van rond 1878.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren en het is zeldzaam of zelfs uniek voor wat betreft uitvoering met twee frontaal tegenover elkaar gebouwde, ongeveer gelijkwaardige gevels.

* Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531811

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

56

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

504

HERWIJNEN

V

567

HERWIJNEN

V

568

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw C, als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrij bouwwerk / remise C van het Fort bij de Nieuwe Steeg bevindt zich op het noordwestelijke bastion van het werk en dateert van de jaren 1878-1880.

Omschrijving

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw C is een eenlaags bomvrij bouwwerk met gewelfd dak en voorzien van een kelder. Het is opgetrokken uit zwaar metselwerk, dat aan drie zijden en bovenop is gedekt door aanaarding. Alleen de zuidwestelijke gevel is zichtbaar; deze eindigt in schuin aflopende keermuren met schildwachtstukken. De gevel bevat een toegang met schuifdeur, geflankeerd door twee kleine, getoogde vensters met diefijzers. Het interieur is gaaf bewaard en bevat onder meer een remise voor kanonnen en een munitielift. In de kelder magazijnen.

Waardering

Het BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw C, van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode 1875-1885, namelijk een bomvrij gebouw van ca. 1878-1880.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.
- * Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531812

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

568

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

56

HERWIJNEN

V

567

HERWIJNEN

V

504

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw D, als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrij bouwwerk / remise D van het Fort bij de Nieuwe Steeg bevindt zich op het noordelijke bastion van het werk en dateert van de jaren 1878-1880. Het gebouw is enig gemoderniseerd en aangepast voor een publieksfunctie.

Omschrijving

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw D is een eenlaags bomvrij bouwwerk met gewelfd dak en kelder, opgetrokken uit zwaar metselwerk, dat aan drie zijden en bovenop is gedekt door aanaarding. Alleen de zuidwestelijke gevel is zichtbaar; deze is voorzien van haakse vleugelmuren met schildwachtnissen. De gevel bevat een toegang met dubbele schuifdeur, geflankeerd door twee getoogde vensters. Het interieur is gaaf bewaard en bevat onder meer wachtlokalen, een remise voor kanonnen en een munitielift. In de kelder magazijnen.

Waardering

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw D van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode 1875-1885, namelijk een bomvrij gebouw van omstreeks 1878-1880.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.
- * Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531813

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

568

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

504

HERWIJNEN

V

567

HERWIJNEN

V

56

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ BOUWWERK / VERBRUIKSMAGAZIJN, gebouw E, als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrij bouwwerk / verbruiksmagazijn E van het Fort bij de Nieuwe Steeg bevindt zich achter de courtine, centraal aan de noordoostzijde van het werk en dateert van de jaren 1878-1880.

Omschrijving

BOMVRIJ BOUWWERK / VERBRUIKSMAGAZIJN, gebouw E is een eenlaags bomvrij bouwwerk met gewelfd dak, opgetrokken uit zwaar metselwerk, dat aan drie zijden en bovenop is gedekt door aanaarding. Alleen de zuidwestelijke gevel is zichtbaar; deze verdiept gelegen, smalle gevel is voorzien van haakse vleugelmuren. De gevel bevat een toegang met dubbele schuifdeur, geflankeerd door twee getoogde vensters met diefijzers. Het interieur bevat onder meer ruimten die dienden als portaal en schuilplaats en verbruiksmagazijn.

Waardering

BOMVRIJ BOUWWERK / VERBRUIKSMAGAZIJN, gebouw E, van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode 1875-1885, namelijk een bomvrij gebouw van omstreeks 1878-1880.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.

* Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531814

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

567

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

56

HERWIJNEN

V

504

HERWIJNEN

V

568

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw F, als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrij bouwwerk / remise F van het Fort bij de Nieuwe Steeg bevindt zich op het noordelijke bastion van het werk en dateert van de jaren 1886-1887. Het ligt achter (ten oosten van) gebouw D.

Omschrijving

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw F is een eenlaags, verdiept gelegen, bomvrij bouwwerk, uitgevoerd in (niet gewapend) beton, dat aan drie zijden en bovenop is gedekt door aanaardingingen. Alleen de zuidwestelijke gevel is zichtbaar; deze loopt uit in een tweetal vleugelmuren. De gevel bevat een centrale toegang met dubbele schuifdeur, en links een toegangsopening met een smalle, enkelvoudige schuifdeur. Samen met bomvrij gebouw G is dit het enige uit de 19de-eeuwse bouwperiode daterende, in beton uitgevoerde bouwwerk op dit fort. Het interieur bevat een enkelvoudige ruimte als remise voor kanonnen, met achterin een nis die als magazijn werd betiteld.

Waardering

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw F, van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode 1875-1885, namelijk een bomvrij gebouw dat als remise werd gebruikt.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang tussen de onderdelen van het complex.
- * Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.
- * Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531815

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

504

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

567

HERWIJNEN

V

56

HERWIJNEN

V

568

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw G, als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrij bouwwerk / remise G van het Fort bij de Nieuwe Steeg bevindt zich op de zuidelijke punt van het werk, ten zuidoosten van gebouw B en ten zuiden van gebouw A1, en dateert van de jaren 1886-1887.

Omschrijving

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw G is een eenlaags, verdiept gelegen, bomvrij bouwwerk, uitgevoerd in (niet gewapend) beton, dat aan drie zijden en bovenop is gedekt door aanaardingingen. Alleen de westelijke gevel is zichtbaar, die uitloopt in een vleugelmuur. De gevel bevat van links naar rechts een toegang met dubbele schuifdeur, een toegang met dubbele draaideur en in oorsprong drie nissen, waarvan de eerste als privaat dienst deed. Samen met bomvrij gebouw F is dit het enige uit de 19de-eeuwse bouwperiode daterende in beton uitgevoerde bouwwerk op dit fort. Het interieur bevat drie ruimten, met respectievelijk een remise voor kanonnen, een wachtruimte en een magazijn.

Waardering

BOMVRIJ BOUWWERK / REMISE, gebouw G, van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode 1875-1885, namelijk een bomvrij gebouw dat als remise werd gebruikt.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.
- * Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531816

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

567

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

568

HERWIJNEN

V

56

HERWIJNEN

V

504

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

ARTILLERIELOODS annex FORTWACHTERSWONING, gebouw H, als militair en deels civiel annex van het Fort bij de Nieuwe Steeg. Op verschillende plaatsen zijn binnen en buiten fortterreinen in de loop der decennia houten, stenen en metalen ('blikken') loodsen tot stand gekomen om te dienen als (provisorische of permanente) berggruimte, opslag, onderkomen voor mensen of materieel, hospitaal, brandweer, paardenstal, wachthuis, woning, enz. Een groot deel van deze loodsen is inmiddels vergaan, gesloopt of verplaatst, maar andere bestaan nog in situ. Soms gaat het om bijzonder eenvoudige bouwwerkjes van geringe omvang, maar er zijn ook meer complexe en grotere exemplaren.

Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van sluis- of brugwachterswoning. In de toegepaste architectuur bestaat mede hierdoor geen uniformiteit; het gebruikte bouw materiaal varieert - maar is gewoonlijk baksteen of hout - en ook het aantal bouwlagen verschilt. Ook voor wat betreft de locatie van een wachterswoning zijn geen duidelijke standaarden; sommige fortwachterswoningen liggen binnen de fortgracht, andere daarbuiten - soms zelfs op enige afstand van het fort. Op het Fort bij de Nieuwe Steeg staat een houten loods die de functies combineert van militaire opslag en woning van fortwachter. Het bouwwerk, daterend van omstreeks 1880, bevindt zich aan de keelzijde van het fort tegenover de ingang en aan de noordwestzijde van het dubbele kazernesgebouw, ongeveer in het verlengde van de zuidelijke vleugel hiervan. De woning is een latere uitbreiding. Bij de herbesteding van het fort is de artillerieloods / fortwachterswoning gerestaureerd en ten dele aangepast, voorzien van modern comfort en ook verder gemoderniseerd, waarbij de noordwestelijke kopse gevel is versoberd en voorzien van een toegang met glasdeuren en de houten delen deels zijn uitgenomen. Het gebouw is lichtgroen geschilderd; de deuren en luiken donkergroen en de ramen wit.

Omschrijving

Houten ARTILLERIELOODS (ca. 1880) met later (1920/30) aangebouwde FORTWACHTERSWONING, gebouw H, van ongeveer 30 x 8 meter, gedekt door een zadeldak met ruim overstek, belegd met grauwe, holle pannen. Op en door het dak twee gemetselde schoorstenen. Aan de noordzijde over de volle lengte een uitbouw onder lessenaarsdak van bijzonder soort ijzeren golfplaat. Er zijn geen dakramen. Wit geschilderde, houten windveren. De gevels zijn opgetrokken uit houten delen. De zuidwestelijke langsegevel is voorzien van circa acht op ongelijke afstand van elkaar en onregelmatig geplaatste vensters en/of toegangsopeningen, waarin niet oorspronkelijke schuiframen met roedeverdeling (2 x 4) en houten luiken. De overliggende gevel bevat naar uitvoering vergelijkbare, maar minder gevelopeningen. De zuidoostelijke kopse gevel is voorzien van dubbele deuren en een toegang in de aanbouw.

Waardering

ARTILLERIELOODS annex FORTWACHTERSWONING, gebouw H, van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische en hieraan gelieerde civiele bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20e eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode 1875-1885, respectievelijk 1920/1930, namelijk een loods met aangebouwde dienstwoning.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.

* Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen meerdere hoofdzaken van de toestand en bestemming in de jaren '80 van de 19de en van de jaren '20/'30 van de 20ste eeuw in herkenbare vorm zijn bewaard.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531817

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

56

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

568

HERWIJNEN

V

567

HERWIJNEN

V

504

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BRUG over de fortgracht, als onderdeel van en toegang tot het Fort bij de Nieuwe Steeg. Het ophalen of verwijderen / vernietigen van bruggen is sinds de oudheid een probaat middel om indringers te weren. Niet alleen werd zo de doorgang of overtocht over een waterloop, een droge of een natte gracht of een terreindiepte belemmerd of vertraagd, maar ook moest een aanvaller zelf zorgen voor middelen om de barrière eventueel zelf te nemen. Houten bruggen waren relatief snel te vernietigen, desnoods door ze in brand te steken. Stenen en betonnen bruggen vergden een grotere en meer tijdrovende ingreep, al kon een springlading soms snel het gewenste effect sorteren. Met de komst van ijzeren bruggen - in de loop van de 19de eeuw op grote schaal toegepast in vele verschillende varianten - bleef de tweede mogelijkheid bestaan, maar verdween de eerste. Het opblazen van bruggen was kapitaalvernietiging en gebeurde alleen in uiterste noodzaak. Een manier waarop ijzeren bruggen afgesloten konden worden was die van het uitnemen of ontoegankelijk maken van (kleine) delen ervan. Van de toegangsbrug van het

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Fort bij de Nieuwe Steeg kon een deel worden verwijderd, waardoor de toegang ernstig werd bemoeilijkt. De huidige brug is een replica uit 2006 van het origineel uit de periode 1878-1880.

Omschrijving

Aan de keelzijde van het Fort bij de Nieuwe Steeg over de gracht gelegen BRUG die de toegang tot het fort vormt. De brug is een replica uit 2006 van het originele exemplaar uit 1878-1880, maar zonder wachthokje en poort. De brug verbindt twee hoofden en rust op een aantal samengestelde pijlers van ijzeren I-profielen, waarop een hardhouten onder- en bovendek. Op ongeveer driekwart vanaf het vasteland een uitneembaar deel dat met een houten balk en ijzeren ringen aan de bovenzijde is verbonden. Eenvoudige, ijzeren brugleuningen met tussen de stijlen gekruiste verbindingen.

Waardering

De BRUG van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een replica van een onderdeel uit de periode 1875-1885, namelijk een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde in de vorm van een brug.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 531818

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

110

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

108

HERWIJNEN

V

111

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Twee BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G, als resten van toegevoegde gewapend betonnen onderdelen van de verdediging van het Lingeaccés en de inundatiewerken bij Asperen. Op meerdere locaties op en nabij het Fort bij de Nieuwe Steeg bevinden zich kleine gewapend betonnen verdedigingswerken. Ze zijn hier vooral aangelegd ter verdediging van het sluizencomplex bij Asperen waarmee grote delen van de voorgelegen polders, onder meer in de zuidelijke Alblasserwaard geïnuundeerd konden worden en voor de verdediging van het Lingeaccés. Tot deze vooral in de jaren 1939-1940 uitgevoerde werken behoren onder meer Gietstalen Koepelkazematten type G. Het ene exemplaar ligt midden op het front van het fort en een andere bevindt zich ten noordoosten van het Fort bij de Nieuwe Steeg, aan de Lingedijk, in de directe nabijheid van een Groepsschuilplaats type P.

In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels waren gering van omvang (gunstig i.v.m. zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. afschampen treffers en sterkte), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij DEMKA) werd echter gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1.75 m en dikten van 10-17 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 tot W 21-28.

Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies zogenoemde Gietstalen Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk ca. 150) en de Nieuwe Hollandse Waterlinie (ca. 80 in een verzwaarde uitvoering met een wanddikte van 14 cm). De gebruikelijke constructie van gewapend beton met een of meer vaste schietgaten was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak bezat. De meeste koepels zijn geplaatst in de Koepelkazematten Type G. Gietstalen Koepelkazematten Type G zijn gebouwd naar een gestandaardiseerd ontwerp en bestaan uit een gietstalen koepel (meestal verwijderd), die is verankerd in een gewapend betonnen werk. Aan de frontzijde bevond zich een schietgat met uitkragend gedeelte - een 'wenkbrauw' ter bescherming van het wapen - en aan de andere zijde een door een stalen luik afsluitbare ingang. Het betonnen werk bestaat uit een relatief laag rechthoekig bouwwerk, met een afgeschuind gedeelte aan de frontzijde, om maximaal schootsveld te bereiken. De standaardbewapening van koepelkazematten in de Nieuwe Hollandse Waterlinie bestond uit een zware mitrailleur. Het schietgat en de toegang tot de kazemat konden van binnenuit 'gasdicht' worden afgesloten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - ten dele door deze op te blazen - om ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog meestal alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete koepelkazematten zeldzaam, maar ze komen onder meer nog voor op het Fort bij Vechten. De betonnen constructies waarin ze waren geplaatst, komen vaker voor - maar meestal in beschadigde vorm.

Omschrijving

Twee BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G (1939-1940) als onderdelen van lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels, groepsschuilplaatsen en dergelijke. De Betonblokken van de twee Koepelkazematten Type G zijn resten van relatief lage, vrijwel vierkante, betonnen kazematten (ca. 7,00 x 6.20 x 2.50 m; b x d x h), met ter hoogte van de aan de frontzijde erin uitgespaarde ruimte voor de koepel, een achterwaarts hellend oppervlak dat afketsen van vijandelijke treffers moest bevorderen. Aan de achterzijde een rechthoekige uitsparing in het beton om de koepel te kunnen betreden. De beide binnen het complex Fort bij de Nieuwe Steeg aanwezige exemplaren zijn opgeblazen en vertonen als gevolg hiervan ernstige betonschade; de koepels zijn uitgenomen en omgesmolten. De exemplaren zijn niet toegankelijk.

Waardering

De twee BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G, op en nabij het Fort bij de Nieuwe Steeg

zijn van algemeen belang vanwege;

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939-1940 die voorbeeld zijn van gewapend betonnen kazematten, thans zonder aarden dekking en zonder gietstalen koepel (later verwijderd).

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder vanwege hun herkenbare functie in de verdediging van het Lingeacces en de inundatiewerken bij Asperen.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdelen van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn matig gaaf bewaard, als gevolg van moedwillige ontmanteling, maar ze laten zich als gebouwde onderdelen nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie

Monumentnummer*: 531819

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

107

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

108

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P als representanten van toegevoegde gewapend betonnen onderdelen van de verdediging van het Lingeaces en de inundatiewerken bij Asperen. Op meerdere locaties op en nabij het Fort bij de Nieuwe Steeg bevinden zich kleine gewapend betonnen verdedigingswerken. Ze zijn hier vooral aangelegd ter verdediging van het sluizencomplex bij Asperen waarmee grote delen van de voorgelegen polders, onder meer in de Alblasserwaard geïnundeerd konden worden en voor de verdediging van het Lingeaces. Tot deze in de jaren 1939-1940 uitgevoerde werken behoort onder meer een aantal groepsschuilplaatsen type P, waarvan er enige op het fort zijn gebouwd, terwijl ook ten noorden hiervan aan de Lingedijk nog een exemplaar staat, in de directe nabijheid van de gietstalen koepelkazemat. De groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan in de Nieuwe Hollandse Waterlinie ongeveer 570; het merendeel (ca. 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet afgerond en van een aantal exemplaren is bekend dat ze nooit zijn voltooid. Type P (vanwege de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit het zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77) uit 1928 en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal bestaande en nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen. De groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutopstellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere (aard)werken later vrijwel overal zijn geëffend of gesloopt, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig soms voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepsschuilplaatsen Type P was in veel gevallen gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een zichtbaar geworden paalfundering is toegepast; bij andere is een rondom uitstekende funderingsplaat of ook wel een trog tegen inundatiewater zichtbaar.

Omschrijving

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P zijn één bouwlaag hoog en gewoonlijk in gewapend van ca. 100 tot 180 cm dik gietbeton uitgevoerd en ze vormden granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 12-15 of W 21-28. In het Complex Fort bij de Nieuwe Steeg behoren de meeste groepsschuilplaatsen tot de zwaarste klasse. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten die uiteenlopen van ongeveer 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 (b x d x h). De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert echter. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3.00 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45 0 naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette), meestal vierkante toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45 0 en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrendelbaar was door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsonder een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden gedekt door een schietgat voor een geweer. De stalen deuren zijn echter zelden of nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het handvuurwapen voor de bestrijking van de ingang.

De groepsschuilplaatsen Type P die deel uitmaken van het Complex Fort bij de Nieuwe Steeg liggen vooral op het fort; één exemplaar ligt iets noordelijk van de Lingedijk, in de nabijheid van een betonblok van een Gietstalen Koepelkazemat Type G.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P, van en bij het Fort bij de Nieuwe Steeg zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de jaren 1939 - 1940, namelijk betonnen manschappenschuilplaatsen, thans zonder aarden dekking.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdelen van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn tamelijk gaaf bewaard, omdat ze zich als gebouwde onderdelen nog goed in het veld laten herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Monumentnummer*: 531820

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 5 december 2014
Kadaster deel/nr: 64685/198

Complexnummer

531807

Complexnaam

NHW-Fort bij de Nieuwe Steeg

Woonplaats*

Herwijnen

Gemeente*

West Betuwe

Provincie*

Gelderland

Straat*

Nieuwe Steeg

Nr*

74

Toev.*

Postcode*

4171 KG

Woonplaats*

Herwijnen

Situering

Locatie

Fort bij de Nieuwe Steeg

Kadastrale gemeente*

HERWIJNEN

Sectie*

V

Kad. object*

56

Appartement

Grondperceel

HERWIJNEN

V

567

HERWIJNEN

V

568

HERWIJNEN

V

504

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 70.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

WACHTGEBOUWTJE gebouw J, als naoorlogse toevoeging aan het Fort bij de Nieuwe Steeg. Militaire terreinen en gebouwen zijn van oudsher afgesloten, moeilijk of niet toegankelijk en / of bewaakt. De bewaking van toegangen tot militaire terreinen en gebouwen vergde speciale voorzieningen, waaronder wacht- of waakhuisen, poortgebouwen, hekwerken en wachtgebouwen. In het laatste geval gaat het om sterk uiteenlopende bouwsels, die kunnen variëren van zware metselwerken en / of bomvrije onderkomens tot eenvoudige houten huisjes. Het wachthuisje naast de toegang van het Fort bij de Nieuwe Steeg is een eenvoudig bakstenen pandje, zonder verdedigende functie, dat in 1953 is toegevoegd aan het bestaande complex en dat hiermee een van de laatste tot stand gebrachte onderdelen is van het werk.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

WACHTGEBOUWTJE, gebouw J

Links van de toegangsbrug gelegen, in gele baksteen met rode plint opgetrokken gebouwtje op een vrijwel vierkante plattegrond. Het is gedekt door een met bitumen gedekt, piramidevormig dak met hierop centraal een bakstenen schoorsteen en het heeft mastgoten rondom. In de hoofdgevel (zuidoost) links twee vensters met in vieren gedeelde ramen en rechts een toegang met houten deur. In de overliggende zijde twee en de zuidwestzijde drie vensteropeningen met vergelijkbare ramen; aan de noordoostzijde twee kleine, hoge raampjes. Interieur bevat een eenvoudige schouw.

Waardering

WACHTGEBOUWTJE, gebouw J van het Fort bij de Nieuwe Steeg is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd. Het wachtgebouwtje is pas toegevoegd nadat structurele verbeteringen waren stopgezet.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde.

Het betreft hier een niet versterkt onderdeel uit de naoorlogse periode, namelijk een in 1953 toegevoegd wachtgebouwtje.

* Ensemblewaarde als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het goed herkenbaar is als een naoorlogs wachthuisje dat is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard, omdat het zich als gebouwd onderdeel nog goed in het veld laat herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Waarnemingspost (B)

Functie